

Ironia elämänasenteena ja journalismin lajina

Ironia-sanalla on usein huono kaiku puhuttaessa ‘vakavasti’ tärkeistä yhteiskunnallisista asioista, kuten esimerkiksi journalismin ja politiikan suhteesta. Se samastetaan kyynisyyteen, postmoderniin välinpitämättömyyteen tai näennäiskriittisyyteen. Viime aikoina myös journalismin tutkijat, erityisesti kansalaisjournalismin kehittelijät, ovat ottaneet ironian kritiikkinsä kohteeksi. Heidän mielestään juuri toimittajien harrastama politiikan ja poliitikkojen ironisointi on omiaan vieraannuttamaan kansalaisia politiikasta.

Toisin oli vielä 1980-luvun alussa, jolloin ironia oli nimenomaan uuden, kriittisen journalismin iskusana, ainakin Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella. Nuorena opiskelijana osallistuin itsekin innokkaasti ‘Uuden journalismin tutkimus- ja kehitysprojektiin’, jonka tarkoituksena oli uudistaa journalismia ironian keinoin. Idea oli Kauko Pietilän, joka brechtiläisen vieraannuttamisen hengessä ja ironian avulla asetti tehtäväksi “journalismin objektivistisen illuusion hajottamisen”.

Mitään kuolematonta noista kokeiluista ei ehkä syntynyt ja ironian käsite jäi syrjään myös Pietilän myöhemmistä tutkimusprojekteista. Silti se oli niitä harvoja opiskeluaikojeni projekteja, jossa teoriaa edes yritettiin soveltaa käytäntöön. Ja ehdottomasti hauskin niistä. Sekä ironian kritikoille että puolustajille on yhteistä ironian näkeminen muunakin kuin pelkästään retorisenä muotona, jossa sanotaan yhtä mutta tarkoitetaan toista. Pikemminkin ironia on tietty asenne. Mutta millainen asenne?

Uuden journalismin tavoitteena oli nimenomaan yhteiskunnallisten jännitteiden nostaminen esiin ja yleisön aktivointi. Tässä mielessä se erosi amerikkalaisesta kaimastaan, joka korosti journalismin subjektiivisuutta ja minä-keskeisyyttä. Silti 1980-luvun alun ironia- kokeiluilla oli myös selvä yhteys käytäntöön. Mieleeni ovat jääneet varsinkin Vesa Toijosen ja kumppanien ironiset jutut politiikoista Ajankohtaisessa kakkosessa. Niissä poliitikkojen tyhjänpäiväisiä puheita rinnastettiin nopeilla leikkauksilla kuviin avantoon hiihtävistä vanhojen Suomi-filmien sankareista. Poliitikkojen eri yhteyksissä antamat ristiriitaiset lausunnot pantiin kommentoimaan toisiaan. Näitä samoja keinoja, varsinkin fiktion yhdistämistä faktaan on sittemmin viljelty kyllästymiseen asti uutis- ja ajankohtaisohjelmissa, tosin useimmiten ilman ironisia tavoitteita.

Miksi sitten ironiasta on tällä vuosikymmenellä tullut yksi journalismin kirasanoista kun se vielä viime vuosikymmenen alussa edusti jotakin uutta ja kriittistä? Yksi syy on varmaankin, että silloin politiikka oli vielä yleisesti ‘pyhä asia’, joten ironinen politiikan kyseenalaistaminen tuntui tuoreelta. Nykyisin politiikan ironisointi ei enää useinkaan siltä tunnu, pikemminkin tympäisevältä toistolta,

jolla uusinnetaan jako poliitikkoihin ja tavalliseen kansaan. Samalla usein myös ironian keinoja käyttävä toimittaja ylentää itsensä koko shown yläpuolelle asettuvaksi tarkkailijaksi, teatterikriitikoksi, joka lausuu kommenttinsa politiikan teatterin aitiosta.

Politiikasta on muutenkin entistä vaikeampaa löytää ironisoitavaa, koska poliitikot tekevät sen useimmiten jo itse. Siksi journalistista ironiaa kannattaisi selvittää enemmän sellaisiin instituutioihin, jotka ovat vielä onnistuneet säilyttämään 'pyhyytensä': esimerkiksi urheiluun, talouteen, tieteeseen. Samalla ironiaa voisi laajentaa sanojen ja kuvien käytöstä journalististen tapahtumien dramaturgiaan.

Ironiaa journalismin lajina ei ole järkevää tuomita sillä perusteella, miltä se kenties nykyisessä politiikan journalismissa näyttäytyy. Tässä numerossa Mika Renvall ja Esa Reunanen osoittavat vakuuttavasti, että ironiaa on monta lajia. Samalla ironian käsite voi tarjota monia kiinnostavia näkökulmia sekä journalismin tutkimiseen että tekemiseen. Renvallille ja Reunaselle se on ennen kaikkea näkökulma yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ja osallistumiseen.

• • •

Kirjallisuuden ja retoriikan tutkija Kenneth Burke nimesi ironian yhdeksi neljästä perustroopista, metaforan, metonymian ja synekdokeen ohella. Ironiaa journalismissa on kuitenkin tutkittu huomattavasti vähemmän kuin metaforaa ja – Renvallin ja Reunanen tutkimuskatsauksesta päätellen – lähes poikkeuksetta negatiivisissa hengessä.

Ironia on yhdistetty toistuvasti relativismiin, ainakin siihen latteasti määritellyn ajatukseen, että relativismi tarkoittaa yhden näkökulman ja sen mukaisen totuuden sijasta monien kilpailevien näkökulmien ja totuuksien olemassaoloa. Ironia ei ole Burkelle pelkkää erilaisten näkökulmien tunnustamista, vaan sitä, että nämä näkökulmat ja totuuden pannaan liikkeeseen ja vuorovaikutukseen toistensa kanssa. Ironia onkin sukua dialektiikalle. Tämän prosessin pohjalta syntyy jotakin uutta, jota voi kutsua ironiaksi. Vähimmäisedellytys on se, että mitään näistä mukana olevista näkökulmista ei voi ennalta pitää täysin oikeana tai väärinä. Ironinen asenne ei sovi yhteen binaarisen ajattelun kanssa. Ironiselle asenteelle on vierasta ironian käyttö välineenä joidenkin totuuksien tai mielipiteiden esittämiseen. Siksi nyky-yhteiskunnalle tyypillinen mielipideterrori on ironikolle vastenmielinen ilmiö. Tähän ilmiöön kuuluu se, että kunnon kansalaisella kuuluu olla varastossa mielipide jokaiseen ajankohtaiseen kysymykseen. Kun kuljet päivällä torin poikki, saat varautua kohtamaan katugalluppia tekevän toimittajan. Kun istut illalla kotona sohvalla, voit saada puhelun mielipidetutkimuslaitoksen haastattelijalta. He ja monet muut vaativat sinulta mielipidettä. Ellet siihen kykene, olet paitsi yhteiskunnallisesti mielipidekyvytön, myös passiivinen, välinpitämätön tai tyhmä.

Tieteensosiologi Steve Woolgar erottaa ironian välineenä ja prosessina. Käsitellessään ironiaa tieteellisen kirjallisuuden keinona, Woolgar huomauttaa, että ironiaa on usein käytetty välineenä kyseenalaistamaan tiettyjä tulkintoja tai osoittamaan, että samasta asiasta on olemassa useita erilaisia tulkintoja, joista mikään ei ole toista oikeampi.

Välineellinen, tai kirjallisuuden tutkija Wayne Boothin termein vakaa ironia, olettaa kiinteän suhteen ironikon ja hänen yleisönsä välillä. Yleisöltä vaaditaan tiettyä kulttuurista kompetenssia, jotta se tunnistaa ironia uhrin. Pääsy ironikon oletetun yleisön edustajaksi edellyttää ehdotetun ironisen tulkinnan hyväksymistä. Sen sijaan ironia prosessina korostaa ironikon ja hänen yleisönsä vuorovaiku-

tuksen dynaamista luonnetta. Ironikon päätavoitteena ei ole saada yleisöään hyväksymään tietyt lähtökohdat ja muodostamaan kanssaan yhteisön. Kysymys ei ole myöskään siitä, että yleisön pitäisi ponnistella, jotta ymmärtäisi ironian oikein. Tärkeintä on ajattelun sysääminen liikkeeseen. Siitä, mihin se johtaa, emme voi olla varmoja.

Ironiassa on kyse olennaisesti myös itse-ironiasta, oman tulkinnan haavoittuvuuden tunnustamisesta. Näin ymmärrettynä ironia ei ole vain tyyllilaji, vaan elämänasenne: *dubito ergo sum*. Ironikko on riippuvainen siitä, mitä ironisoi. Siksi ironia edellyttää enemmänkin nöyryyttä kuin ylimielisyyttä ja yläpuolelle asettumista. Käytännössä näiden kahden rajanveto on kuitenkin yksi ironian kompastuskivistä.

Tämä kysymys nousi mieleeni muutama vuosi sitten kun istuin kansainvälisen viestinnän tutkimuksen järjestön kokouksessa. Järjestön eroava, hollantilainen puheenjohtaja piti mielestäni hauskan ja älykkään puheen, jossa hän ironisoi niin järjestön poliittisia kähämintöjä kuin maansa kolonialistista historiaa suhteessa Brasiliaan. Puhe herätti paljon pahaa verta varsinkin latinalaisten maiden edustajissa. Jäin miettimään, oliko yleisön reaktio sittenkään pelkästään huumorintajun ja ironisen asenteen puutetta vai oliko sinänsä loistava puhe myös sivistyneen eurooppalaisen, entisen siirtomaaisännän etuoikeus.

Ironia journalismissa on myös vaikea laji. Itse huomasin sen aikanaan kun kirjoittelin kolumneja sanomalehteen. Oikeastaan kyse ei ollut kolumneista, vaan jotakin epämääräistä lajityyppiä edustavista jutuista, joita toisinaan julkaistiin kolumneille varatulla palstalla. Kolumnina pidetään yleensä lajityyppiä, jossa kirjoittaja esittää jonkin pontevan mielipiteen ajankohtaisesta asiasta ja sen jälkeen perustelee mielipiteensä. Omat juttuni olivat enemmänkin pakinamaisia kollaaseja joistakin ajankohtaisista asioista, joihin minulla ei ollut tarjota mitään selkeää mielipidettä. Pikemminkin tarkoitukseni oli rinnastaa yleensä erillisinä pidettyjä asioita, törmäyttää keskenään erilaisia näkökulmia, huvittaa ja kenties aktivoida-kin lukijaa.

Vähitellen yhä useampi tarjoamistani jutuista alkoi jäädä julkaisematta – en ollut mikään tilattu kolumnisti vaan satunnainen kirjoittelija. Toimituspäällikkö valitteli usein, että jutuilleni ei tahdo löytyä mitään sopivaa julkaisupaikkaa, koska ne eivät istuneet mihinkään formaattiin. Hän myös kyseli, mikä oli juttujeni pointti, mitä oikein halusin sanoa. Samaa kyselivät muutamat tuttuni. Yritin vastata, että tarkoitukseni ei ollut esittää joitakin perusteltuja näkemyksiä, vaan enemmänkin kokeilla uutta tapaa kirjoittaa ajankohtaisista asioista. Jälkeenpäin tajusin, että olin tavoitellut jotakin, jota voi kutsua ironiaksi. Ja senkin, että useimmat julkaisematta jääneet jutut olivat idealtaan keskeneräisiä ja tyyliiltään kömpelöitä.